

מלחמת הכרעה: איך למוסס את היצר הרע?

כל עוד נראה בו אויב לגיטימי – ניפול ונקרוס מולו. העוצמות הרגשיות של הרוע הם חזקים הרבה יותר מהכוונות של הטוב ואין לחיובי יכולת להתמודד מולן. רק כשנפשיט את הרוע מלבושיו ונגלה את הבהלה הרגשית שעומדת תחתיו, נהפוך את היחס אליו מפחד לחמלה ואז הוא יקרוס.

ב"ה | פרשת ניצבים | תשפ"ו

שלא שווה התייחסות.

נתחיל מהתחלה. פרשת "ניצבים" היא פרשת התשובה של התורה! לאחר שבפרשה הקודמת הטיח משה קללות קשות בעם ישראל, השבוע הופך משה את הטון וכורת ברית אהבת נצח בין ה' וישראל. משה מבטיח את ההבטחה המדהימה והמופלאה בתורה, שלא הייתה כל דרך טבעית לצפות אותה אז באותם ימים בראשיתיים ואנו הרור שזוכה להתחיל לראות בעיניו את ההתגשמות שלה. זו אולי ההוכחה החזקה ביותר לאמיתותה של התורה ולהיותה דבר ה' שלא יימוט לעולם.

1. דברים ל: והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבכך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלוך שמה: ושבת עד ה' אלוך ושמת בקלו ... ושב ה' אלוך את שבותך ורחמך ושב וקבץ מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוך שמה.

משה מבטיח כי למרות אלפי שנים של גלות וסבל בין העמים, עם ישראל יחיה לנצח. בשעה שאנשים מתים ועמים מתפוגגים, עם ישראל יתקיים לעד. ה' לא ייטוש אותנו וסוף-סוף תהיה התעוררות תשובה מלמטה והתעוררות רחמים מלמעלה לקיבוץ גלויות ארצה.

משה מוסיף ארבעה פסוקי מוטיבציה, שמבטיחים כי "המצווה

הגיע הזמן לכתוש את הרוע. בשלה השעה למוטט את העוצמה בה פועלים הרחפים השליליים ולחשוף את היסודות הרעועים שלהם. עלינו לטפס שלב בעבודת ה' ולעכל את עומק המהפכה שיוצר האדמו"ר הזקן בתפיסת הרע וביכולת לסלק אותו לחלוטין.

היצר הרע הוא "מלך זקן וכסיל", כלשונו של שלמה המלך. הוא זקן וותיק במלאכתו, הוא מלא ביטחון עצמי ומפעיל רגשות סוערים שקשה לעמוד מולם. אבל הוא "כסיל". הוא מדבר שטויות. הוא מטיף אל פיתרונות חסרי טעם שלא מובילים לשום דבר טוב.

כל עוד נראה בו אויב לגיטימי – ניפול ונקרוס מולו. העוצמות הרגשיות של הרוע הם חזקים הרבה יותר מהכוונות של הטוב ואין לחיובי יכולת להתמודד מולן. רק כשנפשיט את הרוע מלבושיו ונגלה את הבהלה הרגשית שעומדת תחתיו, כמו בריון חסר דעת שמשתולל כמטורף ומוביל לתאונה באין כניסה – נהפוך את היחס אליו **מפחד לחמלה** ואז הוא יקרוס.

אנו נפתח תרגיל פשוט ומהפכני, שיוביל לשחיטת היצר והפשטה מהביטחון העצמי בו פועל. נקרא לו: "אתגר חצי השעה". בעוד שהיצר בוער לתגובה מהירה ומיידית, נתעקש להשהות את התגובה לחצי שעה ואז יקרה פלא: הקצר החשמלי יחלוף וההיגיון יחזור לעבוד, תיווצר הפרדה ברורה בין השכל ובין הלהט ונבחין כיצד מדובר בשטות והבל שדוחפת בחוסר היגיון ומובילה להתמוטטות. במקום לחשוש – נפתח כלפיו רחמים ונגדיר אותו כמוכר האשליות

1 דורשי רשומות מצאו כי בפרשת ניצבים יש ארבעים פסוקים, בפרשת וילך שלושים פסוקים ובפרשת האזינו חמישים ושנים פסוקים. פרשת וילך היא כנגד הצדיקים שממהרים לשוב בתשובה בשלושים ימי אלול, פרשת ניצבים היא כנגד הבינונים שמתמהמהים בתשובתם ארבעים יום עד יום הכיפורים, ואילו פרשת האזינו היא כנגד הרשעים שמתעכבים בתשובה עד יום החמישים ואחד, הושענא רבה שאז נמסרים פתקי ההכרעה לבעלי הדין, ואז באים מוכנים לגמר חיתום דין בשמיני עצרת.

במדבר כג,י: תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו.

בלעם "יודע דעת עליון", שעמד ברמת הנבואה של משה רבינו, עומד מול מחנה ישראל ונפעם מרוח הטהרה והזניעות הנשקפת לעיניו. הוא מתחנן הלוואי אזכה לשוב לפני המיתה ולחתום את החיים בטהרה. למה בלעם אינו מבקש לזכות ברוח טהרה עכשיו ולחיות חיים שלמים ראויים?

אור החיים: כי רשע שבאומות היה ואתונו היתה לו סוכנת (עבודה זרה ד) ... ולפי שעמד על מזגו שהוא רע בתכלית הרע, לזה שאל דבר שיכול להיות, שבשעת דכדוכה של מות יהיה ישר. וכך ראיתי רשעים שאמרו לי בפירוש כי אם היו יודעים שיחזרו בתשובה ותכף ימותו היו עושים, משום שאינם יכולים לעמוד בתשובה זמן ארוך, כי דבר מלך עליהם מלך זקן וכסיל רח"ל.

בלעם היה שטוף בתאוות ממון, כמו שהזהיר "אם יתן לי מלוא ביתו כסף וזהב". הוא היה שקוע בתאוות זנות, כמו שהדריך את בלק להביא את בנות מואב למחנה ישראל. הוא לא האמין שאפשר להשתחרר מכבלי חטא עבים בעודו בחיים. לכן בקשתו הייתה רק למות בתשובה. האור החיים מעיד כי הכיר אנשים שטופי חטא, שהתחייבו לשוב בתשובה אם ימותו מיד. אבל לחיות בסערת החיים ולשלט בתאוה - לא האמינו שיהיו מסוגלים.

אולי אפשר לומר כי זאת גם הייתה הבקשה של בעל התשובה המפורסם ביותר. הגמרא מעידה כי רבי אלעזר בן דורדיא בכה "עד שיצאה נשמתו". יתכן בפשטות הגמרא כי המוות לא היה רק עונש משמים או כפרה עליונה על חטאיו החמורים, אלא המבוקש שלו עצמו בבחינתו. רבי אלעזר היה בטוח שאין לו דרך להשתחרר בחיים מהזנות. רק למות ולהיפטר מהתמכרות החטא.

הם כל כך צודקים לכאורה. אנו עבדי ההרגל ולאט-לאט מאבדים את הבחירה. הבעיה האמתית עם עבירה היא לא רק מה שעשינו, אלא מה שהעבירה עושה לנו, ככתוב "וירעו אותנו המצרים". אחריה איננו אותו אדם שהיינו לפניו. היא יוצרת סטנדרטים ומשתרשת בנפש. היא מעצבת חשיבה והרגלים מעשיים ומותרים טעם, הרגשה וזיכרון שכוללים אליה. חז"ל אמרו: "עברה קשורה בו ככלב", כי היא הולכת אחריו לכל מקום שילך. בהערה² הובא משל חורד לב, וכאן³ הובאה הרחבה לגבי פרעה.

בכל זאת מבטיח משה כי התשובה קרובה ואפשרית מאוד. ואחרי

הזאת" היא קרובה ומעשית לקיום. היא אינה מעבר לרקיע ולא מעבר לים, אלא ממש כאן, "כי קרוב אליך הדבר לעשותו".

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה הוא ממך ולא רחקה הוא: לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמי-מה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו.

על איזה "מצווה" מדבר משה?

רבינו בחיי: 'כי המצוה הזאת' - יאמר זה על התורה, ככתוב 'כל המצוה אשר אנכי מצוך היום'.

משה נוקט בלשון יחיד - "המצווה" - וכוונתו על התורה כולה, כפי שהתבטא בעצמו בתחילת הספר: "כל המצווה אשר אנכי מצוך היום". לאחר שהבטיח כי כולנו נתעורר ונשוב בתשובה שלמה ונקבל עול מצוות, עולה השאלה המעשית: איך עומדים בכל דרישות התרי"ג? כיצד סוגרים את העסק בשבת, שומרים על כשרות בכל פינה בעולם ומתאפקים בדיני אישות? משה מבטיח "כי קרוב אליך".

אבל הרמב"ן מתעקש לדקדק בלשון היחיד - "המצווה הזאת" - וטוען כי משה מתייחס למצווה אחת ספציפית, שהיא עומק הכאב והמצוקה של יהודי בחודש אלול.

רמב"ן: 'המצוה הזאת' על התשובה הנזכרת (בפסוקים הקודמים) 'והשבות אל לבבך... ושבת עד ה' אלוהיך'... כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך, אלא קרוב אליך מאד... בפיך ובלבבך לעשותו, שיתודו את עונם ואת אבותם בפיהם וישבו בלבם אל ה' ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה לדורות.

משה רבינו מתכתב עם הספקות של כל אחד מאיתנו, עם היהודי שמנסה מדי אלול לתקן את המידות הרעות, את ההתמכרויות השליליות ולרכז את הראש בלימוד התורה. לכאבו העצום, הוא נכשל מדי שנה וחוזר אל הרגליו ככלב השב אל קיאו. אולי משה רומז אל 'התאום הרוחני' שלו, האדם השני בגדולתו בכל התורה אחרי משה רבינו - שדחה את האפשרות לשוב.

2 החסיד רבי מענדל פוטרפס נהג לצטט את משל "הבונה" (Beaver): ה"בונה" הוא מכרסם גדול שחי חלק גדול מהזמן במים. הוא התברך בשיניים חזקות שמאפשרות לו לבנות סכרים מענפי עץ בתוך המים וכך לשחות מול שטף מים. הבונה מכוסה בפרווה מיוחדת ויקרה שעמידה למים וציידים הפרוות רודפים אחריו, עד שהפך לחיה מוגנת בסכנת הכחדה.

למרות חכמתו בבניית סכרים, הוא טיפש בהתנהלותו והדרך לצוד אותו פשוטה: בכל בוקר יוצא הבונה מביתו על הקרקע, למקוה מים בו מקיים רוב פעילותו. בחזרתו הוא צועד בדיוק באותו מסלול בו צעד בבוקר באמצעות נוט-דרך עצמי מוכנה. הציידים עוקבים אחר מסלולו בבוקר, חופרים בור באמצעו, מניחים מצודה ומסווים אותה, והם יודעים שבחזרתו יעבור הבונה על פתח הבור ויילכד.

כשהבונה עושה דרכו חזרה ומגיע לנקודה בה חפרו לו בור, הוא מרגיש שמשוה לא בסדר, עוצר מהליכתו ובוכה. הוא מבין שאם יתקדם עוד פסיעה הוא עתיד 'להסתבך' ולמצוא את עצמו לכו, אבל הוא קורבן של עצמו. ההרגלים שלו חזקים ממנו והוא חוזר בדיוק באותה הדרך בה הלך וניצור.

3 התמיהה ידועה: כיצד ה' מעניש את פרעה לאחר שלקח לו את הבחירה והכבד את לבו? והרי באין בחירה אין אשמה ובאין אשמה אין עונש? וכי השופט כל הארץ לא יעשה משפט? הסבר פשוט גורס שה' לא לקח לו את הבחירה, אלא **פרעה איבד אותה בעצמו**. לאחר שאמר כל כך הרבה פעמים לא, הוא שח

מה נעשה בדינך? אמר עשיתי תשובה והתפשרתי. התחיל אדם הראשון מטפח על פניו: כך כוחה של תשובה ואני לא ידעתי? מיד עמד אדם ואמר 'מזמור שיר ליום השבת'.

ההסבר הפשוט הוא, שראובן הוא הראשון ששב **מעצמו**. לא כתוב שיעקב הוכיח אותו (ואדרבה, מכך שיעקב מוכיחו בסוף חייו על פזיזותו במעשה בלהה - נראה שעד אז לא החליפו מילה על הנושא). לעומת זאת, אדם וקין שבו רק לאחר שתפשו אותם, כי הקב"ה נזף והעניש אותם - וזו לא תשובה ובוודאי לא תשובה מאהבה. אדם ששב מחמת העונש הוא מי שפוחד מהעונש ותשובה הרי משמעותה להיפך: לשוב אל ה' ולקבל עולו ומלכותו.

מהרז"ו שם: ושמעתי לומר שתשובת אדם וקין הייתה אחר שקללם השי"ת וענש אותם, אך תשובת ראובן מעצמו הייתה, וזהו אתה פתחת בתשובה.

אנחנו רוצים להעמיק בביאור נוסף ויסודי בעיקר מצוות התשובה שהרבי מאריך בו: ראובן הוא הראשון בהיסטוריה שמודה **באשמה**, הוא לוקח אחריות על חטאו ומייחס אותו לעצמו. זאת הייתה תופעה מהפכנית: אדם הראשון הודה במעשה, אבל לא הודה **באשמה**. הוא הכיר בכך שאכל את מה שאסור, אבל לא נטל אחריות על הבחירה ולא ייחס אותה לעצמו. להיפך, הוא טען: **אני הקרבן ולא החוטא**. היא אשמה, "האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל". לא הייתה לי דרך לעמוד מול המילים היפות שלה.

קין מטפס יותר גבוה והמדרש מתרגם את חוצפתו במילים מזעזעות לב:

תנחומא ט: 'השומר אחי אנכי?!'! כלומר, אתה הוא שומר כל הבריות ואתה מבקשו מידי?! ... **בראת בי יצה"ר, אתה שומר הכל ולי הנחת להרגו, אתה הוא שהרגתו שנקראת 'אנכי'!**

אם אדם הראשון 'מסתפק במועט' ומאשים את אשתו, קין עולה רמה ומאשים את יוצר האדם: אתה השם אשם, שבראתי בי יצר שטני ואכזר שגלגל רגע של זעם לפריקת אגרסיה רצחנית בהרג אחי.

לעומתם, ראובן היה הראשון שייחס את הטעות לעצמו. בעוד שהיה יכול למצוא צידוקים רגשניים למעשה, כמו העובדה שהיה היסטרי לכבודה של אימא. כל הכאב שהוא סוחב כבן בכור של לאה על המקום הנחות שלה בבית יעקב, צף והתפוצץ ולא יכול לשלוט בו. אבל ראובן לא אמר כזו.

כי ראובן הבין את יסוד היסודות האנושי: אני בוחה. החיים הם אינם טרגדיה והאדם אינו יצור שנשלט בידי כוחות חזקים ממנו וסופו ידוע מראש. להיפך, האדם נברא בצלום אלוקים והוא ראש

המילים המעוררות, שבה השאלה איך זה אפשרי? מי יכול לנצח את הרחמים העזים?

ג. הבה נתבונן בבעל התשובה הראשון בהיסטוריה, שיישם זאת ותבע מעצמו את עקירת החטא.

2. בראשית רבה פרט': וישב ראובן אל הבור' - והיכן היה? ... בשקו ובתעניתו, וזה שכתוב 'בשיון וכו' לא רובה' [בשיון וכו' הבורש]. אמר לו הקב"ה **מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה**, חייך שכן כנך עומד ופותח בתשובה תחלה, זה הושע שאמר (יד, ב) 'הבוש לארשי דע ה' כיהלא'.

נחזור לפרשת וישב: האחים אווזים ביוסף ועומדים לשפוך דמו. ראובן הבכור לא יודע את נפשו. הוא הגדול בין כולם והאחריות תוטל עליו. הוא מוכרח למצוא דרך להציל את יוסף, בלי שהם יבינו את תכניתו. עליו למשוך זמן ולדחות את ביצוע גזר הדין. רעיון עולה במוחו: "השליכו אותו אל הבור הזה ויד אל תשלחו בו" והתוכנית שלו היא לבוא בערב ולהוציא את יוסף מהבור ולהשיבו אל אביו.

אולם הרכבת נופלת מהפסים והתכנית משתבשת. יהודה מציע למכור את יוסף והוא מוצא מהבור ומושלך אל עגלת ישמעאלים שעוזבת את האזור. בהמשך, וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בכור ויקרע את בגדיו ... ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא". ראובן ההמום מבין שתכניתו התרסקה.

אבל לאן נעלם בשיא המתח? המדרש מסיק מהמילה "וישב" כי היה עסוק בתשובה על מעשה בלהה. ראובן היה טרוד בחרטה ותיקון על כך שפגע בכבוד אביו, ולאחר מותה של רחל, העביר בפזיזות את מיטת יעקב מאוהל רחל לאוהל לאה, כדי שהמיטה לא תעבור לאוהל בלהה, שפחת רחל.

כאן מוסיף המדרש מילים מפתיעות כנ"ל: "אמר לו הקב"ה: **מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחילה**". מאז בריאת העולם - כ-2200 שנה קודם - לא היה אדם שעשה תשובה ואתה פתחת דלת לדופקים בתשובה.

כל אחד נדהם: איך אפשר לומר שמעולם לא חזר חוטא בתשובה והרי המדרש הזה עצמו מספר על ראשון הנבראים, אדם הראשון, ששב על חטאו בהשראת קין בנו ששב בעצמו? כך מקשה הרב זאב וולף אינהורן (מהרז"ו), מחשובי מפרשי המדרש:

פירוש מהרז"ו על המדרש: וצריך עיון שקין עשה תשובה בה וכן אדם הראשון, כמבואר במדרש לעיל ככח: ויצא קין מלפני ה' - מהיכן יצא? ... יצא שמח, כמו 'הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח'. פגע בו אדם הראשון ואמר

איך אומרים כן.

נשים לב שבחמש המכות הראשונות, לא מוזכר בתורה לשון הכבדת הלב. העובדה הזו מופיעה לראשונה במכה השישית. שכן בחמש המכות הראשונות ניתנה לו הזדמנות לשחררם, אבל כשאדם אומר חמש פעמים לא, וקל וחומר כשמדובר במלך רם ונישא ששולט בהמונים, הוא **לא מסוגל להגיד כן**. הוא כורך את עצמו בכבלים של עקשנות ואגו, שכבר לא יודע איך נחלצים מהם.

פעם, כטוב לבו בייך, אמר אבי משפט בלתי נשכח שהוא פרק הגון במצוות התשובה: "בעבודה תחת הרבי מליובאוויטש, היה מותר לטעות. לא ציפו ממך לשלוש ברגשותיך במאה אחוז ולכוון תמיד אל המטרה הנכונה. אבל דבר אחד היה מחוץ לתחום: להתעקש. להצדיק את מעשיך או להאשים אחרים במה שקרה – זה היה איסור דאורייתא".

מי שלוקח אחריות – הטעות הראשונה תהיה גם האחרונה, בעוד שמי שמאשים אחרים, כולא את חייו בהחלטות של זרים ולכן הטעות הראשונה תהיה פתח לטעויות רבות אחרות.

ליקוטי שיחות שם/202: כל זמן שיש לאדם תירוץ לתלות בו סיבת חטאו, ואפילו אם מכיר שהוא אשם, אלא שחשוב שהיו גם גורמים אחרים שהשפיעו (במקצת) שיחטא (אם מצד סביבתו בכלל או מחמת מצב או סיבה פרטית שאירע לו) אין תשובתו אמיתית, שירצה לשוב לעזוב רשעו ולשוב אל ה' באמת ובלב שלם, מאחר שאין אצלו הכרה ברורה **בחטאו**, שהוא מדעתו ומרצונו עזב את ה'.

אלא שהלב אינו נותן מנוח: כיצד אפשר לטעון שהבחירה שמורה תמיד וקיימת לנצח? הרי האדם הופך להיות עבד של הרגליו וכבול בהם? העוצמה של הדחפים היצריים היא בלתי ניתנת לעצירה וכיצד המוח החושב וההגון יכול לעמוד מולם?

עלינו להעמיק ולחדור אל בסיס מנגנון ההפעלה של החטא כפי שמציג רבינו בספר התניא. לא תהיה הגזמה להגדיר זאת בתור המתנה הגדולה שמעניק רבינו ליהודי ה'בנינו', שכל חייו מאבק ומלחמה. חז"ל אמרו משפט מפתח:

3. סוטה ג,א: אין אדם עובר עבירה, אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, שנאמר 'איש כי תשטה אשתו (ומעלה בו מעל)' – 'תשטה' כתיב (ולא 'תסטה' מדרך הישר, אלא 'תשטה' מלשון שטות).

היצר הרע מבקש את "טובת האדם", את הדרך ליהנות מהחיים ולממש את ההווייה במידה המירבית. בדרך לשם הוא מוכר שטויות שאינם שווים את המחיר שלהם. במקרה הגרוע הוא מוכר מוצרים איומים בהגדרתם החמורה, כמו המקרה המדובר כאן של "איש כי תשטה אשתו", שיוכיל להרס החיים המשותפים ופירוק הבית. במקרה הקל כביכול, הוא מוכר מוצרים זולים בהגדרתם הרוחנית, כמו אכילה אסורה, דיבור אסור וכל עבירה לאו אחת, שאינם שווי ערך למידת האושר המושגת אצל יהודי מקיום רצון ה'.

וראשון לכל הנבראים. הוא חזק יותר מהאינסטינקטים וגיבור יותר מההרגלים. הוא חי את החיים שהוא רוצה להיות ולא חי את החיים שאינו רוצה להיות⁴. שום רגש ככעס או זעם, התמכרות או הרגל, אינם יכולים להיות חזקים יותר מכוח הבחירה האנושי ולגרום לעשות משהו שהאדם אינו חפץ בו בשום אופן. אדם לא אוכל רעל גם בשיא הכעס והזעם.

סערת הזעם רק שחררה את המגבלות מעל מה ששכב שם קודם: חוסר כבוד לאבא. אצל השבטים הייתה חסרה יראה כלפי אביהם (כמו שהתברר בעצם מכירת יוסף, שהייתה התרסה כנגד אהבת יעקב ליוסף) ולכן בעומק הדברים לא הייתה מופרכת אצלו הפגיעה באביו. אדם ניכר בכעסו והכעס הסיר את המגבלות מעל חוסר הכבוד שהיה שם קודם. אילו ראובן היה מסור באמת לכבוד אביו – שום התפרצות לא הייתה גורמת לחצות את הגבולות ולקבוע לאבא בעניין כה רגיש ואינטימי.

התוכנה הזו רמוזה חזק ברמב"ם. נושא ה"בחירה החופשית" מובא ברמב"ם בהלכות תשובה. האריכות הידועה אודות "הרשות הנתונה לכל אדם להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם בן נבט" עם שאלת הפער בין הידיעה לבחירה – מובאת שם. כל אחד מתפלא מה הקשר בין בחירה לתשובה? אדרבה, בחירה חופשית היא יסוד קיום כל המצוות והיה על הרמב"ם לקבוע את הדיון בפתח חיבורו בהלכות יסודי התורה?

ההסבר כביר: בחירה חופשית עומדת ביסוד התשובה. היא המניע שלה, הבחירה אומרת שאנו שולטים בחיינו ועושים מה שאנו **רוצים** לעשות. לכן הטענות אמורות להיות מופנות רק פנימה.

הכרת האחריות אל החטא, אינה מייצרת אשמה, אלא תקווה. הכרת האחריות היא השלב הראשון של השחרור ממנו. אדם שחי בתפיסה שהוא האוטוריטה של עצמו ומנהל חייו – יתבע מעצמו שינוי ויחליץ מהחטא. הוא יאמר לעצמו כמו שחטאתי מבחירה – כך אשתחרר מבחירה. הפה שאסר הוא הפה שיתיר. לעומת זאת, מי שחי בתפיסה של קורבנות והאשמה – לעולם לא יחליץ מהחטא. גם כי אינו סבור שחטא בכלל, וגם כי הוא הפריט את שליטת החיים שלו בידיים של האחרים. תפיסת החיים שלו מוכוונת החוצה ומחפשת את התשובות אצל האחרים. הוא נדון להיות כלוא כל חייו בהחלטותיהם של זרים.

מוצאי יום הפורים היה רגע של חסד במשפחתנו. אבי ע"ה היה איש עסוק ולחוץ כרכו של כפר חב"ד ולא מצא פנאי לשבת אתנו במנוחת הדעת. הזדמנות יחידה הייתה לקראת צאת יום הפורים, כשהיינו מתכנסים בבית ההורים ומתוועדים באריכות, מתוך התעוררות הנפש של "עדלידא" חסידי.

4 הרב יונתן זקס, רבה של אנגליה, היה אחד הקולות היהודיים המשפיעים בעולם. הרב זקס לא נולד בבית של מנהיגים ולא סומן להובלה רוחנית. כסטודנט סיים לימודי פילוסופיה בקיימברידג' וחש בלבול אמוני. המרצים היו גדולי האתאיסטים בעולם והוא חש ספקות קיומיים. חברים המליצו לו לנסוע לאמריקה להתיעץ עם רבנים.

הוא נפגש עם גדולי הרבנים באמריקה ואצל כולם התנהלה השיחה אותו הדבר. הוא שאל שאלות והם ענו. בסוף הביקור הגיע לשיחת יחידות עם הרבי מליובאוויטש. הוא כבר היה רגיל לשאול שאלות ולצפות לתשובות, אבל לפתע התהפך אופי השיחה. הרבי הפנה אליו שאלות: "כמה סטודנטים יהודים לומדים בקיימברידג'?" מהם יודעים על היהדות שלהם? מה הנך עושה כדי שהם יידעו יותר?"

זקס לא בא במטרה להפוך להיות 'שליח'. הוא היה רק סטודנט שתקוע בתקופה מבולבלת ועשה מה שאנשים עושים במקרה הזה: הם עונים תשובות מסובכות כדי להמשיך לא לעשות שום דבר... הוא אמר: 'בסיטואציה בה אני נמצא, אינני פנוי להתרכז במטלות עליהן הצביע הרבי'. הרבי הגיב: '**אינך נמצא בשום סיטואציה. אתה הכנסת את עצמך לסיטואציה הזו, וכשם שנכנסת אליה ביכולתך לצאת ממנה ולהיכנס לאחרת...**'

איך גורמים לאדם לקנות שטויות? כיצד מעבירים יצור הגון על דעתו ומוכרים זיוף? היצר הרע מתיישב בלב ומפעיל את המנגנון העוצמתי ביותר בנפש: "הרגשות".

הרגשות הן מנוע התשוקה. הן פועלות במהירות הבזק, ללא מחשבה מופשטת על העתיד ומבקשות דבר אחד: **להגיע לאיזון בדרך המהירה ביותר ובמסלול הקצר ביותר**. להשיג שקט או עונג בדרך הקלה ביותר, בלי לחשוב על מחירים וערכים גדולים.

הרגשות אינם חושבים – וזה כוחם. הם מתפתים בזול ומתלהבים ברגע וזה מה שהופך אותם למה שהם. המערכת הרגשית נועדה להגן מפני סכנות ולכן חייבת לפעול ללא שיהוי. אין לה את הזמן לשקול בין אפשרויות כי בינתיים ניטרף בידי חיה המגיחה מבין העצים או מרכב המגיע ממול. היא מייצרת קצר חשמלי ומכבה את המוח ואז מפעילה במהירות רגש אדיר של פחד, כעס או גבורה ומגיבה בעוצמה. היא מניעה ליטול סיכון ולקפוץ למים עם רעיונות חדשים בלי לחשוב מהתמונה הגדולה. התמימות היא סוד כוחה של החדשנות. המערכת הזו תמימה וילדותית ומעוררת תשוקה ורגשות בכל בוקר מחדש, כי מאמינה בתום שהיום נרווה משהו מתוק שלא היה אתמול.

היצר הרע מנצל את התמימות הרגשית ומעורר דמיונות. אדם קם בבוקר עם רצון להתפלל טוב והיצר הרע מגיב בסקרנות הפוכה לדעת מה חדש בעולם. הוא עוטר את הסקרנות בריגוש של תשוקה שמא פרצה מלחמה או מיליון דולר ממתין בחשבון הבנק. בחשיבה הגיונית אין הסתברות לכך, אבל הרגש לא פועל לפי הסתברות, אלא לפי ציפייה לעונג וממהר להתמכר לכל סיכוי של התפתחות. הוא מפריש את החומרים המייצרים התמכרות בציפייה לריגוש וזה לא משנה כמה סביר.

בדרך להשגת סיפוקים מידיים, המערכת הרגשית מתדרדרת יותר לצריכת סוכר, שומנים, ניקוטין וגורמים מסוכנים אחרים. המערכת העיוורת שמחפשת את העונג המיידי, לא יודעת להפריד בין מועיל למזיק ועטה על הכול. היצר ממשיך ומנצל את חולשתה ומבצע חטיפה רגשית שמדרדרת אל מחוזות רחוקים של סטייה מהנורמה. נוצרים כעסים, התמכרויות ותגובות אלימות, במטרה לפתור את הבעיות מיד ולהשיג איזון קצר טווח – בלי לשקול את המחירים ארוכי הטווח של ההחלטה.

מנגד, המוח נושא את מנוע ההיגיון. החלק הזה מניע אותנו להיות 'אדם'. לחפש תגמולים גדולים, מקיפי כל ונוצרים לטווח ארוך. החלק הזה שואף להתעלות, ערכים ומוסר. אבל למוח אין עוצמה רגשית, הוא איטי ושקול, וכך נוצרת סתירה מוכנית של **המוח מול הכוח**. הבהמית יוצרת **עניין אדיר כשמאחוריו אין כלום**, בעוד האלוקית מבקשת **אמת**, אבל אין בה את **העוצמה הנדרשת לתזוזה**.

בין שני אלו, לכאורה הבהמית חזקה יותר, כפי שכולנו מרגישים כל העת. במאבק בין לאכול שוקולד עכשיו ובין לצאת להליכה שתעניק גמול עוד חודש – השוקולד חזק יותר. אבל רבינו הזקן מכריז באומץ רב את ההיפך. כוחו של הלב הוא כל עוד איננו מתרגלים את הפעלת השכל, אבל ברגע שאדם מתרגל להפעיל את המוח ולחיות חיים מוכוונים היגיון – הוא מגלה את ההיפך הגמור:

א. המוח שליט על הלב בטבעו. המוח נמצא גבוה יותר בסולם הנפש ומסוגל להשיג שליטה על האש. עד כמה שהרגש עוצמתי,

הכבאי יכול לשלוט בגובה הלהבות. ממש כמו אדם שמחליט להתגבר על תאוות אכילת בשר מפני ערך צמחוני, לסגור את הפה מאיסור לשון הרע או לדחוף את עצמו להתגבר על העצלנות, לצאת להליכה ולהוריד משקל.

ב. הרבה יותר מכך: המוח מסוגל לחשוף את השקר של הרגשות ולהוכיח עד כמה מדובר בבריונים חסרי שכל שאינם חושבים צעד קדימה. כאשר הרגש יוצא משליטה ודוחף לתשוקות אסורות, מוגזמות, התמכרויות ויציאה מאיזון – המוח מסוגל לקרוע את השקר מלבושיו ולמוסס אותו בקלות, כמו שהאור מגרש את החושך בלי מלחמה ומאבק.

כל כוחו של השקר הוא עד שמדליקים מולו נר שבודק את החמץ. אבל ברגע שמפעילים את האור וחושפים את מהותו של השקר – **כנתיב שרץ לשום מקום** – הוא מתפוגג מאליו.

דוגמה מדויקת: בשנים האחרונות מוצפת מדינת ישראל באנשים טובים שנפלו קורבן לפיתויים של האיראנים ונסחפים לבצע פשעים עבור מדינת האויב. המקרה הראשון היה של איש עסקים מאשקלון, שגויס על ידי האירנים במטרה להתנקש בראשי המדינה. כשתפסו אותו הוא הודה לשוטרים: **"מזל שעצרתם אותי** לפני שקיבלתי מיליון דולר. אני חושש לחשוב מה היה קורה אם לא הייתי נעצר".

מדהים. אדם שנתפס בקלקלתו ועומד להיכנס לשנים ארוכות בכלא והוא מודה לשוטרים שעצרו אותו. זה הרגע בו נדלק האור והוא קולט לאן דרדרה אותו החטיפה הרגשית. התשוקה לרווח מידי השתלטה על המוח ועמדה להוביל אותו לעברי פי פחת. אבל כשנבלם הקצר המוחי ונדלק האור – גבר כוחו של ההיגיון והוא שב לעצמו.

תניא פרק יב: א. כי המוח שליט על הלב בתולדתו וטבע יצירתו ... שכל אדם יכול ברצונו שבמוחו להתאפק ולמ־שול ברוח תאוותו שבליבו, שלא למלאות משאלות ליבו במעשה דיבור ומחשבה, ולהסיח דעתו לגמרי מתאוות ליבו אל ההפך לגמרי. ובפרט אל צד הקדושה, כדכתיב (קהלת): 'וראיתי שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך'. פירוש: כמו שהאור יש לו יתרון ושליטה וממשלה על החושך, שמעט אור גשמי דוחה הרבה מן החושך שנ־דחה ממנו מאליו וממילא, כך נדחה ממילא סכלות הרבה של הקליפה וסטרא אחרא שבחלל השמאלי (כמאמר רז"ל 'אלא אם כן נכנס בו רוח שטות'), מפני החכמה שבנפש האלהית שבמוח.

דיברנו תיאוריות על כוחו של המוח למוסס את הרגש ולהוכיח את חוסר ההיגיון תחתיו. האם נוכל להיווכח בכך במציאות? הנה תרגיל פשוט ותנסו אותו בבית: אתגר חצי השעה. ובשפה אחרת: השהיית תגובה.

קמנו בבוקר עם רצון להתפלל כיאות, ואז היצר מפעיל את תשוקת הטלפון והמוח מתחיל להפריש דופמין בהתרגשות של ציפייה לבשורה שתשנה את החיים. אנו כמעט כבולים בדחף ואם ננסה להיאבק בו ישירות – נקרס מולו. נעשה דבר אחר: נגיד לעצמנו, בסדר, עוד חצי שעה נפתח את הטלפון. שום דבר לא יקרה בחצי השעה הקרובה ובינתיים נתחיל את היום בראש נקי כמו יהודים.

עמון בפיקודו של יואב בן צרויה ודוד הביא את בת שבע לארמונו. מאוחר יותר נודע שהיא הרה ודוד קרא את אוריה לשוב מהמלחמה וללכת לביתו. אוריה שכנראה חשד במעשה, לא רצה ללכת הביתה וענה בהתנשאות: "הארון וישראל ויהודה ישכים בסכות, ואדני יואב ועבדי אדני על פני השדה חנים, ואני אבוא אל ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם אשתי?". כלומר, חבריי הלוחמים מחרפים נפשם במלחמה ואני אלך הביתה? היה זה רמז מתריס למלך שלא יצא למלחמה ועשה לעצמו בירושלים.

בכך הפך אורייה להיות "מורד במלכות" והתחייב מיתה. דוד שלח אותו לחזית ושם מת בקרבות. ואף שדוד צדק ברמה היבשה של האשמת אורייה כמורד במלכות, הגמרא רואה בכך חטא, ולו משום העובדה שדן בעצמו על מרידת אוריה ולא הושיב בית דין ניטרלי.

בכל זאת שאול הוכרח להתפטר ודוד שחטא בשתיים – לא עלתה לו במלכות. (ואף שדוד נענש חמורות בהיבט האישי ורוב משפחתו התפרקה (אמנון ותמר, הרג אמנון עצמו על ידי אבשלום ומרד אבשלום שהוביל למותו), אבל הדבר לא פגע במלכותו). המהרש"א משיב הסבר יסודי:

מהרש"א: נתקשו בזה המפרשים וכי משוא פנים יש בדבר... אלא לפי שהוא בא לטהר והורה על חטאיו וקבל עליו יסורים ולכך מן שמים סייעוהו לשוב בתשובה שלמה כמפורש בכמה מקראות בספר תהלים. משא"כ בשאול דלא מצינו שהורה על חטא זה ולא קבל עליו יסורין.

כשנתן הנביא מוכיח את דוד, הוא משיב מילה אחת: "חטאתי". ואילו כששמואל מוכיח את שאול הוא אומר: "חטאתי כי יראתי את העם". דוד לוקח אחריות ואילו שאול מאשים את העם. וזה ההבדל בין מי שיהיה מסוגל לתקן למי שלא יהיה מסוגל לכך: מי שהוא אחראי למעשים, יתבע מעצמו שינוי והחטא הראשון יהיה האחרון. אבל מי שמאשים את כל העולם בכאביו – לעולם לא יתקן עצמו. הן משום שהוא בכלל לא חטא לדעתו, והן משום שתפיסת החיים שלו היא תלויתת שמשאירה את הפיתרון בידי האחרים. לכן אף אם יודה שיחטא – לא ימצא בעצמו את הכוחות לתקן.

נסיים עם סיפור חריף ממשליו של החסיד ר' מענדל פוטרפס: יום העבודה במחנה העבודה ברוסיה היה מסתיים בחמש בערב ואחר כך היו האסירים פורשים לתאים. השעה הייתה מוקדמת מכדי ללכת לישון והאסירים היו מוציאים קלפים. המשחק היה אסור לפי חוקי המחנה, והסוהרים היו מחרימים את הקלפים. פעם החלו האסירים לשחק והסוהר פרץ פנימה ודרש את הקלפים. האסירים היתממו שאין להם קלפים. הסוהר יצא, המתין לשמוע את הנקישות על

ואז ניווכח בדבר מדהים: השהיית התגובה תפסיק את הקצר החשמלי שיצר הריגוש ותחזיר את ההיגיון לפעולה. אנו נעמוד מהצד ונשים לב אל תוך עצמנו, עד כמה התשווקה הייתה מטומטמת. מה כבר יכול לקרות בטלפון, שהיה כל כך דחוף לפתוח אותו ולהפסיד את התרגשות התפילה? השהיית התגובה משנה את כל היחס אל היצר **מאויבות לחמלה ומפחד לרחמים**. זה הרגע בו נוצרת הפרדה בינינו ובינו ואנו קולטים שמדובר בזקן וכסיל, שקיבל תפקיד אומלל מדי הבורא. אחר כך נוסף עוד חצי שעה ועוד חצי שעה וככה עוברים את החיים. בסוף כל החיים הם מקבצים של חצי שעה.

מי שעשה זאת היה יהודה, אחי יוסף. בעומדם על הבור, הוא הבין שאינו יכול לשלול את טענת האחים לגמרי. יצר השנאה והקנאה היה חזק מכדי לכבות אותו. יהודה העדיף השהיית תגובה. הוא הציע לדחות את ההכרעה אל החלטת ההיסטוריה. למכור אותו במקום להרוג אותו וההשגחה תמשיך לכתוב את הסיפור. בהערה⁵ הובאה פרפרת נהדרת למעמיקים.

ה הדברים משליכים על שאלה ציבורית: האם לקחת אחריות פירושה התפטרות? האם מודה בטעות מוכרח ללכת הביתה או רשאי לזכות למידה של חסד, כמו לעבור לתפקיד אחר, ללכת לתקופת צינון, אולי לתקופת לימודים נוספת, ובעתיד לזכות להיות גם זה שמתקן? הנה סתירה מרתקת בעניין:

4. יומא כב: כמה מובטח ובטוח אדם שהקב"ה מסייע לו, שאול חטא באחת ועלה לו הדבר במלכות, דוד חטא בשתיים ולא עלה לו במלכות. שאול באחת – מעשה ראגג, דוד בשתיים – דאוריה ודהסתה.

אדם שיש לו סייעתא דשמיא, יכול לחטוא "בשתיים" ולא לאבד את המלוכה, בעוד שאדם אחר יחטא "באחת" ויתעורר חרון אף ה' ויוכרח להתפטר. שאול חטא ב"מעשה ראגג". כידוע הוא חס וריחם על אגג, מלך עמלק והשאירו בחיים. הקב"ה לא סלח לו והוא היה מוכרח להתפטר ממשרתו. כאשר עמד לארח את שמואל הנביא, נקרע כנף מעילו כסימן כי נקרעה המלוכה ממנו ומזרעו. כמה שנים אחר כך, שאול ויהונתן מתו בצורה מבישה במלחמת פלשתים והמלכות עברה לדוד וזרעו.

דוד חטא בשתיים: בסוף ימיו הורה לספור את הלוחמים בצבאו, והספירה גרמה לעין הרע ומתו רבים. עוד לפני זה אירע "מעשה אוריה החיתי": אוריה היה רחוק מהבית, לוחם במלחמה מול בני

5 הגמרא (סנהדרין ו,ב) מביאה את הפסוק בתהלים: "ובוצע בך ניאץ ה'" – מי שמברך את הבוצע הוא מנאץ את ה'. הגמרא דורשת זאת ביחס ליהודה, שאמר "מה בצע כי נמכרנו" ומי שמשבח אותו על מעשהו, מנאץ את ה', כיון שהיה עדיף שיחזיר אותו לאביו ולא יציע למוכרו כעבד. המהרש"א שם דוחה את הפירוש הפשוט ומפרש הפוך: מי ש'מברך' את יהודה בלשון סג' נהור וכוונתו לגנות את יהודה על מעשהו – הוא מנאץ את ה'. כיון שיהודה עשה נכון במצב הקיים, כשהציע למוכרו ולא להשיבו אל אביו, החלטה שלא הייתה מתקבלת.

מה מפריע למהרש"א? יש לומר שזו שאלה עצומה בעבודת האדם: האם אפשר לעסוק עסקים עם היצר הרע ולהצדיקו כביכול בעיקר הדברים ולדחותו בחצי שעה או שחייבים לדחותו לחלוטין? המהרש"א מבין שלפעמים הדרך היחידה היא להשהות תגובה ולכן יהודה משובח ולא מגונה.

6 בכך מבוארת קושיה נוספת. הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות, חיקור דין אר), מקשה מדוע הקפידה על אדם הראשון והרי נאמר (יומא פז,ב): "עבר עבירה ראשונה מוחלים לו?". הערבי נחל (פרשת בראשית) מתרץ יישוב יסודי: מחילת עבירה ראשונה היא רק כאשר החוטא לוקח אחריות על חטאו ולכן אומרים דעתו שיתקן עצמו. אבל מי שבכלל לא חטא לדעתו ואישתו היא זו שחטאה – החטא הבא כבר קיים בכוח ואין למחילת חטא ראשון.

הרצפה ואז פרץ שוב לתפוס אותם על חם. הוא העמיד את כולם לבדיקה ליד הקיר, חיפש על כל אחד, אך הקלפים לא נמצאו.

למחרת שאל רבי מענדל את מנהיג האסירים איפה החביאו אותם? "אחד החברים הוא כייס מקצועי, וכשהסוהר נכנס, הוא דוחף את הקלפים לתוך כיס **הסוהר**. הסוהר מחפש את הקלפים אצל כולם חוץ מאצל עצמו, וכשהוא פונה לצאת, הכייס שולף את הקלפים מכיס הסוהר והמשחק ממשיך..."

רבי מענדל הסיק מכך כי לעתים אנו מחפשים את הפתרונות אצל כולם - חוץ מאשר בתוכנו...

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il